

MAGYARORSZÁGI MŰVELTSÉG A KÖZÉPKOR ALKONYÁN II.

AXV. század második fele, Hunyadi Mátyás uralkodása olyan időszak a magyar művelődés történetének, amely felől bizvást s kérdés nélkül mondhatjuk: a világ művelődésének, a kor ébredező természettudományos ismeretanyagának élvonalában jártunk. Pozsonyban s Pécsen egyetem működött, Hess András budai nyomdája (1473) megelőzte a nyugat-európai országok jó részét, hazánkban a kor kiváló természettudósai s művészei működtek.

Az 1460-as években hosszú időn át Mátyás király és Vitéz János udvarában dolgozott a königsbergi eredetű Johannes Regiomontanus, mint udvari csillagász. Segítő társával, a lengyel származású Olkuzsi Bylica Mártonnal együtt — mindketten a pozsonyi egyetem professzorai voltak — az égitestek mozgásainak modern táblázatait számították ki. Regiomontanusnak a magyar udvarban írt műveit — mint feljegyzétek — Kolumbus — atlanti-óceáni útjain — esti olvasmányként tanulmányozta. Regiomontanus munkássága — százhusz évvel később — alapjául szolgált az 1582-ben elrendelt naptárkorrekciónak. Munkatársa, Olkuzsi Bylica Márton doktor — aki Mátyást táborozásaira is elkísérte — a krakkói egyetemre hagyta Budán készített és használt csillagászati műszereit; ezek kevéssel később Kopernikust segítették hozzá csillagászati rendszer kidolgozásához. (Bylica műszereit mai napig őrzi a krakkói Jagello Egyetem könyvtára.) Mind Regiomontanusnak, mind Olkuzsi Bylica Mártonnak munkássága, mind pedig Mátyás király kedvelt humanistájának, Marzio Galeotto-nak három könyve is a kor forradalmian új felismeréseit tartalmazza. Az ó csillagászatuk már a föld forgásának s a nap körül való keringésének — az egyház által tiltott — tanán alapszik. Kopernikusz előfutárai tehát.

Amint Regiomontanus, Bylica Márton, Galeotto a csillagos ég titkát bogozza, úgy mind ők, mind pedig más magyarországi tudósok a föld megismerésére is törekedtek. Mátyás korában ezek a csillagászok kezdték meg Magyarország területének — mondhatni modern — háromszögöléses eljárással való geodéziai felmérését. Magyarország első — elvesztett — térképének kidolgozásában részt vett Francesco Rosselli rézmetsző is, aki egyébként Má-

tyás budai könyvtárának jeles betűfestője és miniatúra.

Hazánkban első — átrajzolva megmaradt — térképét, 1514 körül végzett saját felmérései nyomán a magyar Lázár diák, Bakócz Tamás titkára készítette el. 1514. évi térképének adatai alig különböznek az országnak negyven évvel később, 1914-ben felvett modern térképétől. A térképészeti tudományának hazai és külföldi művelői Lázár diák térképét a világ első modern térképei között tartják számon. (Lázár diák műve egy 1528-ban kiadott — részben már torzított — átrajzolásban, egyetlen fametszött példányban maradt korunkra.)

Csoda-e, hogy az újjászületés, a reneszánsz nagy, forradalmi századának ezek a Magyarországon is felszikkázó nagy természettudományos, orvosi, csillagászati, geodéziai eredményei az újdonság, a szenzáció mámoros erejével hatottak a lelkekre. A latinul verselő magyar Janus Pannonius elragadtatottan kiált fel:

„Az ember lelke hová nem tört?

Az ész meghódítja a világot...”

Mátyás udvara valóban gyűjtőhelye a kor élenjáró szelleminek. De nemcsak a tudósok, írók itt egybegyűlő eleven köre hat az emberekre. A kézzel írt könyvek mellett már a nyomtatott könyvek is megjelennek s feltámasztják régi századok elnémult s elnémított tanítóit és tanításait. És iskolaügyünk emlékei mutatják — zenetörténeti emlékekkel, műemlékekkel együtt — az az ismeretanyag, amely a budai humanista körben összefut, az iskolák, egyetemek, a könyvek által gyorsan terjedő hatást gyakorol a szélesebb tömegek felé is. Azokat a csillagászati ismereteket például, amelyeket az 1471-ig Magyarországon működő Regiomontanus fedezett fel, Szalkai László megmaradt iskolai tankönyve szerint az 1480-as években már a sárospataki iskolában is tanítják.

S művészetek dolgában is azt látjuk: nemcsak az udvar zárt köreiben terjed a részben Itáliából átplántált képzőművészet. De a zene sem. Amíg a — megsemmisült — budai palotában a kor nagy itáliai mestereinek remekei sorakoznak, addig távoli vidékeken — például Selmecbánya és Körmöcbánya környékén is — olyan, világra szóló festőink működnek, mint a nagyszerű M. S. mester (táblaképeit az esztergomi Keresztény Múzeum s a Szép-

művészeti Múzeum őrzi) vagy a felvidéken s Lengyelországban egyaránt dolgozó Wit Stwosz, a nagyszerű szobrász. Azt pedig zenetörténészeink mutatták ki, hogy Mátyásnak udvari zene- és énekkarát már jóval Beatrix királyasszony érkezése előtt az európai diákjai több szőlőművészetének énekelnek; a muzsika iskolai tantárgy.

Bár feljegyzik, megeskik az, hogy II. Ulászló és II. Lajos udvara oly szegény, hogy a király szinte koplal. II. Lajos egyszerű lyukas csizmát visel, amikor követet fogad. Éppen a zenei kultúra dolgában azonban az ő udvaruk sem riad vissza az áldozatoktól. Így a Mohács előtti Budán működik Adrien Willaert királyi karnagy, a híres hárfaművész, aki 1526 után, mint a velencei Szent Márk-templom karnagya, a velencei úgynevezett németalföldi zenei stílus megteremtője. Szapolyai János király udvarában muzsikál egy magyar lantművész is, Bakfark Bálint. Lantfantáziái — amelyek ma is megszólaltathatóak — egész Európát bejárják. A latinul verselő Janus Pannonius örökébe már Farkas András, Bornemisza Péter, majd Balassi Bálint — magyar versével lép.

S amikor Budán már török tábori síp muzsikája harsan fel, megkezdí végvárról végvárra tartó vándorútját Tinódi Lantos Sebestyén, a kor jeles lantosköltője a régi regösök utolsója.

Művelődésünket Közép-Magyarország török megszállta, hódoltsági területén megbénítja az oszmán uralom. Am a Dunántúl, a felső vidéken s Erdélyben e tetszhalál idején sem alszik ki a tudomány s művészet, a vers s a muzsika...

Zolnay László